

מרכז המیزן لحقوق الإنسان
AL MEZAN CENTER FOR HUMAN RIGHTS

Adalah The Legal Center for Arab Minority Rights in Israel
عدالة المركز القانوني لحقوق الاقلية العربية في اسرائيل
عدالة المركز המשפטי לזכויות המיעוט הערבי בישראל

שנתיים לאחר "מבצע צוק איתן": 27 אירועים החשודים כפשעי מלחמה; 0 כתבי אישום

מ-7 ביולי עד 26 באוגוסט 2014, במשך 51 ימים, ניהלה ישראל מתקפה צבאית על עזה שכונתה "מבצע צוק איתן". אלפיים מאתיים חמישים ואחד (2251) פלסטינים נהרגו במבצע, רובם המכריע אזרחים, ומתוכם 299 נשים ו-551 ילדים. עוד הותירה המתקפה הרס רחב היקף – 18,000 בתים חרבו ונהרס רכוש אזרחי נוסף ובתוכם בתי חולים ותשתיות חיוניות.¹

בשיתוף עם מרכז אל-מיזאן לזכויות אדם (עזה) הגיש עדאלה סדרת תלונות לפרקליט הצבאי הראשי (פצ"ר) וליועץ המשפטי לממשלה בדרישה לפתוח בחקירות עצמאיות בגין חשדות להפרה של המשפט הבינלאומי ההומניטרי, משפט זכויות האדם הבינלאומי והמשפט הבינלאומי הפלילי במהלך המתקפה ב-2014, ולהעמיד לדין פלילי את מבצעייהן.

אולם שנתיים מתום המתקפה, הטיפול בתלונות בידי הרשויות בישראל הוכיח את מה שהתברר כבר הרבה קודם, מניסיון קודם עם המערכת הישראלית – ישראל אינה מעוניינת לקיים חקירות עצמאיות אמיתיות של חשדות לפשעי מלחמה, ואינה ממצה את הדין עם מבצעייהן כפי שדורש המשפט הבינלאומי.² גם לאחר הקמתו של מנגנון הבירור המטכ"לי שמטרתו הייתה לשפר את מנגנוני הבדיקה והחקירה של הצבא, מסקנה זו עומדת בעינה.

ועדת החקירה העצמאית של האו"ם לחקר אירועי העימות בעזה ב-2014 (UN Commission of Inquiry, Col) שפרסמה דוח ממצאים ביוני 2015, חקרה ומצאה האשמות מבוססות להפרות שיטתיות ורחבות היקף של המשפט הבינלאומי במהלך "מבצע צוק איתן" ב-2014, והביעה חשש חמור שחלק מההתקפות שביצע הצבא הישראלי מהוות פשעי מלחמה.³ עוד העלתה ועדת האו"ם ספקות של ממש ביחס לרצינותם של מנגנוני החקירה הישראליים.⁴

במרס 2016 ראה דוח מקדמי של הנציב העליון לזכויות אדם של האו"ם (the UN High Commissioner for Human Rights, HCHR), אודות היישום של המלצות ועדת האו"ם בנוגע למתקפה על עזה ב-2014. לאור מידע שהוגש לו על האופן שבו חוקרת ישראל את אירועי "צוק איתן", חזר הנציב העליון והדגיש קיומו של "חשש רציני ביחס להעדר אחריותיות לסבבי אלימות קודמים ולהסלמה בעזה, כמו גם לאירועים בגדה המערבית, לרבות ירושלים המזרחית, והאזורים שהגישה אליהם מוגבלת ברצועת עזה".⁵ הוא קבע כי "המצב ממשיך להידרדר" ודחק בכל הצדדים ליישם בדחיפות את ההמלצות של ועדת האו"ם.⁶

¹ ר' דוח המשרד לתיאום פעילות הומניטארית של האו"ם (OCHA), "Key figures on the 2014", , <http://www.ochaopt.org/2015/06/key-figures-on-the-2014-hostilities/>. ארבעה אירועי זכויות אדם פלסטיניים, אשר עקבו אחר ותיעדו את אירועי המתקפה, דיווחו על הריגתם של 2,219 אנשים, מהם 299 נשים ו-556 ילדים. לדוח מאפריל 2015: <http://mezan.org/en/post/21255>.

² ר' המסמך שהגיש מרכז עדאלה לוועדת האו"ם לחקר אירועי העימות בעזה ב-2014, בינואר 2015, <http://www.adalah.org/en/content/view/8417>.

³ ר' דוח ועדת האו"ם לחקר אירועי העימות בעזה ב-2014 (Col), מיוני 2015, <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/ColGazaConflict/Pages/ReportColGaza.aspx>.

⁴ שם, סעיף 633.

⁵ ר' דוח הנציב העליון לזכויות אדם של האו"ם מ-7 במרס 2016, סעיף 39, A/HRC/31/40.

⁶ שם, סעיפים 96-99.

עוד במרס 2016 אימצה מועצת האו"ם לזכויות אדם (UN Human Rights Council) החלטה שמבטיחה עשיית דין וצדק על כל הפרה של המשפט הבינלאומי בשטחים הפלסטינים הכבושים.⁷ מועצת האו"ם לזכויות אדם קידמה בברכה את דוח ועדת האו"ם לחקר אירועי העימות בעזה ב-2014 והדגישה את חרדתה מ"שנים של הפרות חמורות של המשפט הבינלאומי מתוך חסינות שיטתית [של ישראל], שמאפשרת את הישנותן בלי לשאת כלל בתוצאות" (פסקה 2). עוד הדגישה מועצת האו"ם לזכויות אדם "את הצורך להבטיח שכל האחראים להפרות של המשפט הבינלאומי ההומניטרי ומשפט זכויות האדם הבינלאומי יתנו את הדין באמצעות מנגנוני שיפוט פלילי מתאימים, לאומיים או בינלאומיים, שיהיו הוגנים ועצמאיים" (פסקה 4).

בנוסף, קראה מועצת האו"ם לזכויות אדם לצדדים "לקיים שיתוף פעולה מלא עם החקירה המקדימה של בית הדין הפלילי הבינלאומי ועם כל חקירה שתפתח בעקבותיה" (סעיף 5). לבסוף ביקשה מועצת האו"ם שהנציב העליון לזכויות אדם של האו"ם "יקיים בדיקה מקיפה לפירוט מצב היישום של ההמלצות שהופנו לכל הצדדים מאז 2009 על ידי המנגנונים הרלוונטיים של מועצת האו"ם לזכויות האדם - כוחות משימה קודמים לבירור עובדות, ועדת האו"ם לבדיקת העובדות והליכים מיוחדים (the commission of inquiry and special procedures), מוסדות האמנה של האו"ם (United Nations treaty bodies), משרד הנציב העליון והמזכ"ל בדוחות שלו למועצת האו"ם לזכויות האדם; לזיהוי האופנים של האי-ציות, חוסר היישום והעדר שיתוף הפעולה; להציע אמצעי מעקב שיבטיחו יישום ההמלצות, ולהציג דוח למועצת האו"ם בישיבתה ה-35" (סעיף 8).

תלונות שהוגשו לפרקליט הצבאי הראשי וליועץ המשפטי לממשלה

מיולי עד ספטמבר 2014 הגישו עדאלה ואל-מיזאן במשותף תלונות לפרקליט הצבאי הראשי וליועץ המשפטי לממשלה בהתייחס אל 27 אירועים של הפרה לכאורה של המשפט הבינלאומי ההומניטרי ומשפט זכויות האדם הבינלאומי לזכויות אדם במהלך "צוק איתן", ודרשו שהרשויות יפתחו בחקירות פליליות עצמאיות לכל אחד מהמקרים ויעמידו לדין ויחייבו באחריות כל מי שיימצא אחראי להם.

המקרים עסקו באירועים חמורים שהסתיימו בהריגתם ופציעתם של אזרחים פלסטינים רבים, ביניהם נשים וילדים, והרס מאסיבי של רכוש אזרחי במהלך ההתקפות בהן קיימות ראיות מבוססות המצביעות על הפרות קשות לעקרונות ההבחנה והמידתיות, מה שעלול להיחשב פשע מלחמה. לרוב כללו אירועים אלה מקרים של:

- התקפה ישירה על מבני מגורים שהסתיימו בהריגתם ופציעתם של אזרחים רבים;
- התקפות ישירות על ילדים (כמו ילדי משפחת בכר על החוף וילדי משפחת שחיבר שהאכילו יונים על גג הבית);
- התקפות ישירות על חמישה בתי ספר של סוכנות הסעד והתעסוקה של האו"ם (אונר"א) ששימשו מקלט לאזרחים;
- הפגזת מסגדים, בתי חולים ומקלט לנכים;
- התקפה של תשתיות ועובדי עירייה שעסקו בתיקון.

בטבלה מטה מפורט השלב שבו מצויות החקירות של התלונות שהוגשו, בהסתמך על דברי הפצ"ר:⁸

תגובת הצבא	לא נפתחה חקירה	תיק החקירה נסגר	עדיין נבחנת על ידי מנגנון המטכ"לי	עדיין נחקרת בידי מצ"ח	אין תגובה נכון להיום
מספר התיקים/מקרים	11	1 (ערר תלוי ועומד)	7	2	6

בנוסף על התלונות לעיל אשר הוגשו על ידי מרכז עדאלה ומרכז אלמיזאן במשותף, במהלך מבצע "צוק איתן" מרכז אלמיזאן הגיש 107 תלונות נוספות לפצ"ר וליועץ המשפטי לממשלה.

⁷ ר' החלטת מועצת האו"ם לזכויות אדם, מ-22 במרס 2016, A/HRC/31/L.38.

⁸ ר' רשימה מפורטת ומעודכנת של כל התלונות שהגיש עדאלה לפצ"ר ולפרקליט המדינה ומצב הטיפול בהן.

בדוח שלו ממרס 2016, הנציב העליון לזכויות אדם של האו"ם הדגיש את העובדה שלא היה ולו מקרה אחד של העמדה לדין פלילי על יסוד התלונות שהוגשו או אחרות, לרבות בכל התיקים שהוגשו על ידי עדאלה, אלמיזאן וארגוני זכויות אדם נוספים, למעט מקרה אחד של ביזה.⁹ במקרה הביזה היו מעורבים שני חיילים שהאשמו בגניבה של 2,420 ₪ מבית בשכונת סג'עיה, אותה שכונה שבה נהרגו ב-19-20 ביולי 2014, 55 אזרחים, ביניהם 19 ילדים ו-14 נשים, כתוצאה מפעילות צה"ל שגרמה גם להרס של יותר מ-1800 בתים. בהתייחס למקרה הזה, קבעה ועדת האו"ם לחקר אירועי עזה שלא בוצעה כל חקירה מטעם הצבא, אף שהוא מעלה חשש ממשי שמדובר בפשע מלחמה.¹⁰

מנגנון הבירור המטכ"לי

מהנתונים עולה ששנתיים אחרי המתקפה על עזה, 48% מהתלונות שהגישו עדאלה ואל-מיזאן (15 מתוך 27) עדיין נחקרות בידי מנגנון הבירור המטכ"לי או שלא התקבלה לגביהם כל תגובה.

לגבי 107 התלונות הנוספות אשר הוגשו על ידי אלמיזאן, הפצ"ר ומנגנון הבירור המטכ"לי אישרו קבלת 96 מהם. הם הודיעו כי החלו בבירור 62 מאותם מקרים וביקשו לקבל מידע נוסף על אודות האירועים, בדגש על מיקומם וזמן התרחשותם המדויקים. ביום 26 אוגוסט 2016, הודיע הצבא למרכז אלמיזאן כי 62 מהאירועים מצויים בתחקור על ידי מנגנון הבירור המטכ"לי. ב-12 מהתלונות האחרות, הצבא הודיע כי מצ"ח ביקש לחקור עדים במעבר ארז; תשעה מהעדים (8 גברים ואישה אחת), בתמיכה מאלמיזאן, מסרו את עדותם במעבר.

ביום 24 אוגוסט 2016, הצבא הודיע למרכז אלמיזאן כי הפצ"ר הורה על סגירת חמישה מאותם תיקים ללא נקיטה בצעדים נוספים ומבלי לפתוח בחקירה, מה שמעלה את מספר התיקים אשר נסגרו לעשרה (מתוך 107 התלונות). זאת ועוד, ביום 22 באוגוסט 2016, וכתגובה למכתבי תזכורת רבים אשר שלח אלמיזאן, הפצ"ר מסר כי לא קיבל שמונה מתוך 107 התלונות, זאת למרות שבמרכז אלמיזאן התקבלו מכתבי אישור קבלה בלפחות שתיים מאותן שמונת תלונות. למרות שאלמיזאן חזר ושלח את התלונות מ-2015 בשנית, התנהלותו זו של הפצ"ר מעוררת סימני שאלה כבדים בכל הנוגע לאופן ניהול התלונות.

בפועל, לא נמסר לאלמיזאן כי בדעתו של הפצ"ר לפתוח בחקירה פלילית באף אחד מ-107 התלונות. יש לציין, כי המקרים אשר טופלו במהירות ותוך זמן סביר על ידי הפצ"ר הם רק מקרים בהם עלה החשד כי חיילים ישראלים היו מעורבים במקרי ביזה והתעללות באזרחים פלסטינים במהלך מעצרים.

לטענת הצבא, מנגנון הבירור המטכ"לי, שהוקם אחרי מבצע "צוק איתן", הוא תוצר של מאמצי המדינה ליישם את המלצותיה של הוועדה הציבורית בראשות שופט בית-המשפט העליון (בדימוס) יעקב טירקל ("ועדת טירקל") משנת 2013. ועדת טירקל הוקמה על ידי ממשלת ישראל ב-2010 בין היתר על מנת לבחון את המנגנונים של ישראל לחקירת הפרות של המשפט הבינלאומי ההומניטרי על ידי הצבא הישראלי.¹¹

מטרת מנגנון הבירור המטכ"לי היא לאסוף נתונים וחומרים רלוונטיים רק בנוגע ל"אירועים חריגים" שהתרחשו במהלך "צוק איתן", במקרים שבהם הפצ"ר החליט ש"יש צורך במידע נוסף".¹² החומרים האלה אז מופנים אל הפצ"ר, המוסד שמכריע אם תיפתח חקירה פלילית של המקרים או לא. באופן תיאורטי, היה על מנגנון הבירור המטכ"לי לפעול במהירות, תוך שמירה על מסגרת זמן שתהיה סמוכה ככל האפשר לאירוע הנידון, כדי להבטיח חקירה יעילה ומיידית.

⁹ הנציב העליון לזכויות אדם של האו"ם, הערה 5, סעיף 38.

¹⁰ דוח ועדת האו"ם לחקר אירועי העימות בעזה ב-2014 (Col), סעיף 293-299.

¹¹ נייר עמדה של עדאלה אודות דוח ועדת טירקל, חלק II, מאת עו"ד פאטמה אלעג'ו ממרכז עדאלה, adalah.org/uploads/oldfiles/Public/files/English/Publications/Articles/2013/BriefingPaper-Turkel-II-El-Ajou.pdf

¹² דוח ועדת האו"ם לחקר אירועי העימות בעזה ב-2014 (Col), סעיף 612. בהערה 6, סעיף 32, העיר הנציב העליון לזכויות האדם של האו"ם על טווח הפעולה המוגבל של המנגנון הזה.

בפועל, הטיפול ברוב התלונות שהוגשו נמצא בהקפאה בשלב הבדיקה המקדימה של המנגנון הבירור המטכ"לי. בין המקרים המשותפים של עדאלה ואלמיזאן שעדיין נתונים לחקירת המנגנון הבירור המטכ"לי נמצאים גם שתיים מחמש התלונות הנוגעות להתקפות הצבא על בתי הספר של אונר"א שהעניקו מקלט לאזרחים בזמן "צוק איתן".

בנובמבר 2014, החליט מזכ"ל האו"ם להקים ועדת חקירה פנימית של האו"ם (UN Board of Inquiry), כדי לבחון ולחקור את האירועים שהתרחשו במהלך "צוק איתן" שבהם נפצעו או נהרגו עובדי האו"ם או נפגעו מתקניו. ממשלת ישראל שיתפה פעולה עם המועצה הזאת, שלא כמו עם ועדת האו"ם לבירור העובדות בנוגע לעימות ברצועת עזה ב-2014, שאתה סירבה לשתף פעולה.

בתקציר ממצאיה הגיעה ועדת החקירה הפנימית למסקנה לפיה ישראל אחראית לפגיעה בשבעה מתקנים של אונר"א ששימשו כמקלט לאזרחים, ושהם נהרגו 44 פלסטינים ו-227 נוספים נפצעו. במכתב הנלווה לתקציר, גינה מזכ"ל האו"ם את ההתקפות וקבע כי "זהו עניין חמור מאין כמותו שנשללה תקוותם והופר אמונם של אלה אשר סמכו עליהם להגנה וביקשו בהם מקלט ונענו בחיוב".¹³ בתגובה לפרסום דוח ועדת החקירה, טענה ממשלת ישראל שהמקרים של האונר"א היו נושא לחקירה מעמיקה מצדה ושנפתחו חקירות פליליות כשזה היה רלוונטי.¹⁴ אולם, כפי שצוין, נראה שהמקרים הללו עדיין מונחים על שולחנו של המנגנון לבירור והערכת העובדות, בחלוף שנתיים מהתרחשות האירועים.

ביום 24 אוגוסט 2016, הפרקליטות הצבאית הוציאה לתקשורת עדכון מס' 5 לגבי החלטות הפצ"ר באשר לאירועים חריגים שהתרחשו במהלך "צוק איתן". העדכון התייחס ל-13 מקרים אשר הורה הפצ"ר על סגירתם מבלי לפתוח בחקירה פלילית. אחד מהמקרים האלה הוא אירוע התקיפה בסמוך לבית ספר אונר"א ברפיח שכתוצאה ממנו נהרגו 15 אזרחים, ביניהם 8 ילדים, ונפצעו רבים אחרים. בעת ההתקפה, קרוב ל-3,000 אזרחים תפסו מחסה באותו בית ספר. בהודעתו, הצבא הודה כי אכן אותו בית ספר שימש באותה עת כמחסה לאזרחים שהתפנו מבתיהם. יחד עם זאת, נטען כי הצבא תקף שלושה אנשים רכובים על אופנוע אשר זוהו כפעילים צבאיים, וכי הגורמים המבצעיים לא הבחינו בקבוצת אזרחים אשר עמדו מחוץ לבית הספר. בנוסף, נטען כי האופנוע יצא ממעגל תנועה, וחלף חולף על פני החומה המקיפה את בית הספר, ולא ניתן היה להסיט ממסלולו את החימוש ששוגר לעבר האופנוע. מכאן מצא הפצ"ר כי אין בפגיעה באזרחים כדי להשליך בדיעבד על חוקיות התקיפה ועל כן, לא מצא כי פעילות הצבא מעוררת חשד סביר לביצוע עבירה פלילית.

גרסה דומה לאירוע נמסרה על ידי ישראל לוועדה הפנימית של האו"ם, עמה שיתפה ישראל פעולה, ווועדת האו"ם לבירור העובדות בנוגע לעימות ברצועת עזה ב-2014 חקרה את האירוע. הוועדה לבירור מצאה כי נעשה שימוש בכלי נשק בלתי מונחים והגיעה למסקנה כדלקמן:

השימוש בנשק מסוג זה בסמיכות ישירה לבתי ספר של אונר"א, שבהם חסו אזרחים, משולה להתקפה חסרת הבחנה, אשר, בתלות בנסיבות, עלולה להיחשב להתקפה ישירה על אזרחים,¹⁵ ולכן עלולה להוות פשע מלחמה.¹⁶

ארגון זכויות האדם Human Rights Watch ערך תיעוד מעמיק וחקירה של שלושה אירועי תקיפת בתי ספר השייכים לאונר"א ומצא, כי במקרה התקיפה של בית הספר ברפיח החימוש שהשתמש בו הצבא הישראלי הוא מסוג "ספייק" המאפשר למפעיל לצפות במטרה שהטיל "רואה" ובמידת הצורך לשנות, לאחר שהטיל שוגר, את המטרה שעליה מתבייט הטיל. מרכז אלמיזאן, אשר גם הוא תיעד את המקרה, זיהה כי שני האנשים אשר רכבו על האופנוע (ולא שלושה כפי שנטען) היו אזרחים ולא לוחמים.

¹³ ר' תקציר מזכ"ל האו"ם ביחס לתקריות מסוימות שהתרחשו ברצועת עזה בין 8 ביולי ל-26 באוגוסט 2014, ב-S/2015/286, 27 April 2015.

¹⁴ ר' Israel Ministry of Foreign Affairs, Israel Receives Summary of UN Report on Gaza Conflict, 27.4.2015, ב-<http://mfa.gov.il/MFA/PressRoom/2015/Pages/Israel-receives-summary-of-UN-report-on-Gaza-conflict-27-Apr-2015.aspx>

¹⁵ ר' עוד הכרעת הדין מ-5 בדצמבר 2003, סעיף 57, של בית הדין הבינלאומי הפלילי לענייני יוגוסלביה לשעבר, *Prosecutor v. Galic*, case No. IT-98-29-T, Judgement, דוח ועדת האו"ם לחקר אירועי העימות בעזה ב-2014 (Col), סעיף 446.¹⁶

המקרה הזה, אשר הפצ"ר הורה לאחר שנתיים מהתרחשותו על סיום הטיפול בו ללא פתיחה בחקירה פלילית ונקיטה באמצעים נוספים, מדגים בצורה מובהקת הצורך במנגנון חקירה יסודי, אפקטיבי ושקוף יותר. ממצאי וועדות החקירה של האו"ם וארגוני זכויות אדם מצביעים על כך שההתקפה עלולה להיות בלתי חוקית, חסרת הבחנה ובלתי מידתית. בניגוד לכך, מנגנון הבירור המטכ"לי והפצ"ר קבעו לגבי המטרה, זמן השיגור והבחירה בסוג החימוש כי מדובר בתקיפה חוקית, תוך הפקת לקחים מבצעיים לעתיד. כפי שציינה ועדת האו"ם, "גם אם ההתקפה כנגד בתי הספר השייכים לאונר"א לא הייתה מכוונת, חלה על הצבא החובה לנקוט באמצעי זהירות ולאמת את זהות המטרה בכדי להימנע מהתקפות על אזרחים או מטרות אזרחיות כתוצאה מרשלנות".¹⁷

במקרים רבים שבהם החליט הפצ"ר שאין מקום לפתוח בחקירה, היינו הורה על סיום הטיפול באירוע ללא נקיטה בצעדים נוספים, עדאלה ואל-מיזאן ביקשו את חומרי החקירה שעליה התבסס הפצ"ר בהחלטתו, לרבות עותקים מהצהרות של עדים וראיות אחרות שנאספו. להלן, קיצורה של תגובת הפצ"ר:

- קבלת החומרים שנאספו על ידי מנגנון הבירור המטכ"לי וחומרים מודיעיניים שונים, אינה אפשרית, הן מהטעם שמדובר בחומרים חסויים על פי דין, והן מהטעם שמדובר בחומרים מסווגים על פי טיבם;
- חלק מהאירועים שבנידון הליכי התקיפה עלו בקנה אחד עם הוראות הדין הישראלי וכללי המשפט הבינלאומי (טיעונים אלה נוסחו במעורפל ולא כללו ראיות תומכות);
- מנגנון הבירור המטכ"לי לא מצא צורך בתחקור עדים שאינם משתייכים לכוחות הביטחון שלום גיבוש תמונה עובדתית מלא והפצ"ר לא מצא צורך בכך לשם קבלת החלטה.

ערר על סגירת תיק החקירה – הרג ילדי משפחת בכר

אירוע שהכה גלים ושביגינו פתח הפצ"ר בחקירה, היה אירוע הריגתם של ארבעת הילדים בני משפחת בכר עת שיחקו כדורגל על חוף הים בחאן יונס בעזה ביום 16.7.2014. המקרה עורר התעניינות תקשורתית וציבורית בינ"ל נרחבת, בעיקר מפני שהתרחש בקרבת בית מלון בו שהו עיתונאים זרים רבים בעת התרחשות האירוע. הצבא הישראלי לא גבה עדויות מהעיתונאים הללו תוך כדי החקירה שניהל וגם לא מעדים פלסטינים שהיו במקום בעת ההתקפה. ביוני 2015 הודיע הפצ"ר על סגירת תיק החקירה בהעדר אשמה. בתשובתנו נטען כי התקיפה בוצעה על יסוד "תובנה מודיעינית" לפיה הוערך כי מדובר "בפעילי הקומנדו הימי של חמא"ס" וכי התקיפה לא חרגה מהוראות הדין או מפקודות הצבא.¹⁸

ועדת האו"ם לחקר אירועי עזה 2014 היתה מאוד מוטרדת מסגירת התיק הזה, וקבעה שיש "סיבות טובות להאמין שפעילות צה"ל לא עלתה בקנה אחד עם המשפט הבינלאומי ההומניטרי ושהחקירה שהתקיימה בעקבותיה לא היתה יסודית".¹⁹

באוגוסט 2015 הגישו עדאלה ואל-מיזאן ערר ליועץ המשפטי לממשלה כנגד החלטתו של הפצ"ר לסגור את תיק החקירה. שנה אחר כך, הערר עדיין תלוי ועומד ומונח למעשה על שולחנו של פרקליט המדינה. לתהליך הערר עצמו אין מהלכים שקופים או ברורים, וגם לא לוח זמנים מחייב להחלטה. הנחיות שפרסם היועץ המשפטי לממשלה באפריל 2015 בנושא השגה על החלטות הפצ"ר קבעו 60 ימים מיום ההודעה על החלטת הפצ"ר. אולם, בהנחיות אין הוראות המתייחסות ללוח הזמנים שבמסגרתו על היועץ המשפטי לממשלה לפרסם את הכרעתו בערר.

¹⁷ שם, סעיף 447.

¹⁸ הודעה לעיתונות מטעם עדאלה ואל-מיזאן, "Israeli military closes investigation into killing of four children on Gaza beach," 15 June 2015: adalah.org/en/content/view/8581 , ר' עוד Peter Beaumont, "Gaza beach killings: no justice in Israeli exoneration, says victim's father," The Guardian, 15 June 2015: theguardian.com/world/2015/jun/12/gaza-beach-killings-no-justice-in-israeli-exoneration-says-victims-father.

¹⁹ דוח ועדת החקירה העצמאית של האו"ם לחקר אירועי העימות בעזה ב-2014 (Col), סעיף 663.

לאחר קבלת החלטת הפצ"ר לסגור את תיק החקירה ובטרם הגשת הערר, עדאלה ואל-מיזאן ביקשו גישה לחומרים שעל בסיסם התקבלה ההחלטה. חודש מאוחר יותר לא קיבלו הארגונים כל תשובה ונאלצו להגיש את הערר בכדי לעמוד במגבלת הזמן. תשעה חודשים מאוחר יותר, ולאחר פניות לתזכורת ושיחות טלפון רבות, הודיע משרד פרקליט המדינה שהצבא מוכן להעמיד לרשות באי כוח הנפגעים חומר החקירה בכפוף לשיקולי ביטחון מידע. על סמך כך, הוצע לארגונים להיות בקשר ישירות מול הגורמים בצבא וכי פרקליט המדינה ימתין לקבלת השגה מעודכנת. בהתאם לכך, עדאלה ואל-מיזאן פנו אל הפצ"ר והמשטרה הצבאית בבקשה לקבל את חומרי החקירה, ועדיין, יותר מחודשיים אחרי הצהרת פרקליט המדינה, טרם התקבלה תשובה.

חסמים בפני חקירה

המשפט הבינלאומי ההומניטארי ומשפט זכויות האדם הבינלאומי מחייבים מדינות לערוך חקירה כאשר קיים חשד להפרות של דיני הלחימה. על החקירה לעמוד באמות מידה בינלאומיות של **עצמאות, חוסר משוא פנים, יעילות, מיידיות ושקיפות**, וכן העמדה לדין של האחראים להפרות של החוק המקומי והבינלאומי.²⁰

החקירות שמנהלת מדינת ישראל בקשר לאירועי מבצע "צוק איתן" אינן עומדות באמות המידה הבינלאומיות הללו. אופן הטיפול בתלונות שהגישו עדאלה ואל-מיזאן ממחישות במובהק את הדברים הבאים:

- הצבא הוא עדיין הגוף אשר חוקר את התנהלות עצמו. החקירות נגועות במצב של ניגוד עניינים מובהק שכן הן מתבצעות על ידי מנגנון לא עצמאי השייך לאורגן הצבאי. הפצ"ר עדיין ממלא תפקיד כפול – הוא מעניק ייעוץ משפטי לצבא לפני ובזמן מבצעים צבאיים, ובתום הלחימה הוא המחליט אם לפתוח בחקירה פלילית או לא. התפקיד הכפול הזה מוביל לא אחת למצב שבו הפצ"ר מחויב להחליט אם לחקור את התנהלותו שלו עצמו או של הכפופים לו. מצב כזה הוא במובהק הפרה של הדרישה לעצמאות ומעוררים חשד כבד של משוא פנים;
- הפצ"ר דוחה תלונות תוך העלאת טיעונים מעורפלים והסברים על צורך צבאי ומטרות צבאיות;
- במקרים רבים מנגנון הברור המטכ"לי אינו חוקר עדים מחוץ לצבא וקבע שאין בכך צורך;
- הפצ"ר אינו מוכן לחשוף כל מידע על חומרי חקירה, עדים ועדויות, מה שמעצים את החשש להעדר שקיפות;
- אין מסגרת זמן מחייבת לבדיקות ולחקירות;
- משך התהליך וגרירת הרגליים אינם מתקבלים על הדעת, כאשר תהליך שאמור להתקיים במהירות מרבית למעשה מתעכב בלי סוף שלא לצורך;
- עדיין אין קווים מנחים שעל פיהם ניתן להכריע אם יש לפתוח בחקירה פלילית במקרים שבהם הופרו לכאורה המשפט הבינלאומי ההומניטרי ו/או משפט זכויות האדם הבינלאומי.

הבחנות אלה מתוך מבצע "צוק איתן" מצטרפות לניסיון העבר של עדאלה, אל-מיזאן וארגוני זכויות אדם אחרים בבואם לדרוש חקירה ו/או להגיש עתירה לבית המשפט העליון. מניסיון זה עולות העובדות הבאות:

- נכון להיום בית המשפט העליון מעולם לא הוציא צו לפצ"ר לפתוח בחקירה פלילית או להעמיד לדין אדם כלשהו בגין חשדות להפרות חמורות של דיני הלחימה. כך למשל, בית

²⁰ ר' החלטת העצרת הכללית של האו"ם מ-16 בדצמבר 2005, A/RES/60/147, אשר אמצה *Basic Principles and Guidelines on the Right to Remedy and Reparation for Victims of International Human Rights Law and Serious Violations of International Humanitarian Law*.

המשפט העליון דחה עתירה שהגיש עדאלה שדרשה לחייב את הרשויות הרלוונטיות לפתוח בחקירה פלילית בעקבות הפגיעה באזרחים והרס הבתים ברצועת עזה במהלך המבצעים הצבאיים "קשת בענן" ו-"ימי תשובה", משנת 2004. בית המשפט ציין כי לא ימיר את שיקול דעתם של גורמי התביעה הצבאית בשיקול דעתו שלו וכי העניין אינו מתאים לביקורת בית המשפט.²¹

- בדין הישראלי הפנימי עדיין לא קיימת חקיקה בנושא פשעי מלחמה ואין חוק פלילי ישראלי המטיל אחריות פלילית ישירה על מפקדי צבא ומנהיגים פוליטיים בגין הפרת המשפט הבינלאומי;
- אפילו יישומן המלא של המלצות ועדת טירקל מ-2013 לא יביא להיענות מלאה לחובותיה של ישראל לפי המשפט הבינלאומי ההומניטרי, ובכל זאת, רוב המלצות הוועדה לא יושמו על ידי ישראל;
- ישראל סירבה לשתף פעולה עם המוסדות הבינלאומיים החוקרים את "מבצע צוק איתן", ולאחרונה עם ועדת האו"ם לבירור העובדות בסכסוך ברצועת עזה ב-2014. עקב כך, לחוקרי האו"ם לא היתה גישה לישראל ולשטחים הפלסטינים הכבושים. העדר שיתוף הפעולה הזה שם לאל מאמצים לאסוף מידע מיד ראשונה ולראות את האתרים בהם התרחשו האירועים שבנידון על מנת לחקור כראוי הפרות של המשפט הבינלאומי ההומניטרי ומשפט זכויות האדם הבינלאומי.

ממצאים אלה מצביעים בבירור על חוסר הנכונות של ישראל לחקור באמת טענות של פשעי מלחמה והפרות חמורות אחרות של המשפט הבינלאומי מצדה, וכן על העדר כוונה מצדה להביא לדין את המבצעים והאחראים. אפילו במקרים הבודדים שבהם התקיימו חקירות, ברור שהן לא היו עצמאיות או בלתי מוטות כנדרש במשפט הבינלאומי, ושסופן להיכשל בהבאת האשמים לדין. מטרת מערכת אכיפת החוק הישראלית ומנגונוי החקירה הפגומים נראית הפוכה דווקא, כשהיא מכוונת בראש ובראשונה להגן על הכוחות המזוינים שלה, וכך להנציח את עליונות החסינות על פני אחריות.

²¹ בג"ץ 3292/07 עדאלה – המרכז המשפטי לזכויות המיעוט הערבי בישראל נ' היועץ המשפטי לממשלה (פורסם במאגרים, 8.12.2011).